

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди
Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1925 чылда
Тыва АССР-инин
1966 ч.
МАР 1
26
(СҮБӨТ)
№ 71 (6397)
Өртөө 2 көп.

Бистин маадырларывыска алдар!

Ч. Д. МОНГУШ.

П. В. АСТАФЬЕВ.

З. Д. ДАРЖАА.

Төп соңгулда комиссиязынын составына кандидаттар депшидилгези

ССР-нин Дээди Соведине
соңгулда талазы-биле Төп соң-
гулда комиссиязынын составы-
на кандидаттар депшидилгези үр-
гүзүлүшүшкүн.

Азербайджаннын композитор-
лар эвилелинде комиссиянын
составына композитор К. А. Ка-
раевти, Аджар АССР-нин Хала
суурунун колхозчуларында
шайыш, колхозчу Л. М. Концелад-
зени, Узбек ССР-нин Эртемвер
академиязынын акылдакчыла-
рында республиканын Эртемвер
академиязынын президентин
А. Салыковту, Латвия ССР-нин
«ВЭФ» заводунун коллектив-
де таарыштырыкчы М. А. Не-
бедикти, медицина аякыла-
чыларынын профсоюзунун мо-
даль республика комитетинде
Старо-Наракунанын кезде э-
мелге уастотуунун кол эмчиси
А. Г. Арапаны депшидик.

(СЭТА).

Мал ажылынын мурнакчыларына Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан

Мал ажылын хөгжүдеринге, ээти, сүтү, чуурга-
ларны, дүктү болгаш өске-даа продукцияны бүдүр-
гүн база белектерин көвүдөдиринге чедип алган че-
дишкннери дээш Совет Социалистиг Республика-
ларның Эвилелинин Дээди Совединин Президиуму
бо чылдын март 22-де үнгөн Чарлы-биле:
Би-Хем районун «Кызыл тараачын» колхозу-
нун даргазы Петр Васильевич АСТАФЬЕВКЕ,

Тожу районун «Совет Тыва» колхозунун анчызы
Эрестол Даржаевич ДАРЖААГА,
Чөөн-Хемчиктин «Чыраа-Бажы» совхозунун
хойжузу Чола Допур-оолович МОНГУШКА,
СОЦИАЛИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫН МААДЫ-
РЫ атты тывысышаан, оларны ЛЕНИН ордени-би-
ле база «КАДЫР БОЛГАШ МАСКА» АЛДЫН
медаль-биле шаңнаан.

Республиканын малчыннарында

Сүт-хөдүлүр СЭКП-нин XXII
съездинин чедикшининг уткуу-
лаш Директивалары таныштып, чаа
беш чылдын баштайгы чылында ал-
ган социалистиг хүлээлгелерини
кырынга чаа хүлээлгелерини немей
ап турар. Устүтү-Ишкннде өшкү ка-
ларчызы Ондар Белек-оол мурнуна
100 өшкүдөн 90 анайын алды мен
дөө болза, ам 95 анайын камгалап
алырын хүлээнишаан, болуун кү-
жү-биле 300 баш өшкү кырыр бир
чаа кыжанын, болуун хевирин бир
чуртталга бажынын туткаш, 60 чы-
лын ажылдала киирерин аазаан. Ба-
за оон бригаданын бригадирин өш
Чаламба 100 өшкүдөн 95 анайын
камгалап алырын болгаш бригада
кежигүнеринин күжү-биле үш чаа
кажанын, ийи чуртталга бажынын
ажылдала киирерин бригаданын
өмүназындала хүлээнген.

Ам совхозтун шээр малынын оол-
дашкыны туткүтүп турар. Төрөөн
10803 хойдан ынаа хураган. 1190
«шкүдөн 1330 анай менди алдын-
ган.

М. ЧОДУИ.

Ол совхозтун Ак-Даш сүт-ба-
раан фермазынын коллективини үлүг
көдүрүшкүн-биле ажылдап турар.

Бирги кварталдын сүт планы хуусаа
бетинде ажыра күсеттинген. Ферма
нитизин-биле күрүнге 180 центнер
сүт садар планын 31956 кг кылыр
ийкеп азы пландан ажыра 13956 кг
сүтү артыкка саткан.

Март он беште көргүзүлгө-биле алыр-
га, саанчылар Ондар Шортас бир
никеттен-не 724 кг, Донгас Сереш
582 кг, Ондар Удасепа 493 кг сүт-
тү чыл эгезинден тура саап алган-
нар.

О. САНДЮ.

«Торгалды» — Вүрүгүн эр үлүг
колхозу. 1966—1970 чылдарда
ССР-нин үлүс ажыл-агыйын хөгжү-
дөр талазы-биле СЭКП-нин XXII
съездинин Директивалар тө-
лөвүленин оон бригадаларына, фер-
маларына танышкан. Ол онза чут-
ла документ колхозтун ажыл-ишчи-
лерин чаа беш чылдын эгезинден
агелеп бедик темпинде ажылдаарын-
че сорул киирген.

Ам колхоз баштаар чери бүгү күш-
түт малдын чаш төлүн менди камга-
лап алырынче, кыштагалаашкыны
чедикшининг доозарынче уг-
ландырган. Чижээ, хойжугарга
колхоз баштаар чери 107 сак-
машкынны быжыткан. Ол чорук
малдын чаш төлүн менди камгалап
алырынга улау ролдуг. Ам хойжу-

ларын колланнарында нитизин-биле
8928 хураганнар доругуп турар.

Быштагалаашкыны чедикшининг
доозарына, чаш малды часы үеде
семис-шырак кылыр өстүреринге
колхозта мал чедикши курлавыры-
нын бары чөлдө өөрүчүт. Бо хүнер-
ге чедир курлавырда 400 ажыг тон-
на снген, 3000 тонна кукуруза си-
доу, 170 тонна концентрат бар.

Торгалдыжылар кыштагалаашкыны
чедикшининг доозарына бүтү-
редип.

Б. ДАНЗЫ.

Өвүр район.

Квартал планын күүсөдипкен

Кызыл хоорайнын үлөтүр бүдүрүл-
гери партиянын XXII съездининге күш-
ажылчы белектиг ужуражыр дээш кал-
барткан социалистиг чарышка киришпи-
шаан, чылдын бирги кварталында эң чу-
гула кылыгылар талазы-биле нити про-
дукция бүдүреринин планын марттын 23-
те, хуусаа-дандалды хонук эрте күүсө-
дипкен.

Съездиге алдар болдуруп алган социа-
листиг хүлээлгелерини эң дээрэ күүсеткен
коллективтерини одуруунда алгы-кеш,
сүт заводтары, бус-биле ажылдаар элек-
тостанция, ээг комбинаты, республика
типографиязы, хлеб заводу кирип турар.
Ычангаш найысылалдын бүдүрүлгө
коллективтери ап төнчүзүнге чедир 400
мүк рублунин продукциязын немей бээ-
рин хүлээнгенер.

План ажыра күүсөттинген

Бирги кварталда мал ажылынын продуктуларын садып алы-
рынын планы бо чылдын март 20-ге чедир республикада кан-
чаар күүсөттингенни дараазында маадыра хуу-биле көргү-
зүлгөр мунуштар хөрөңгөп турар:

Районнар	Сүт	Эг
Би-Хем	156,8	301,8
Танды	139,9	364,2
Улуг-Хем	129,7	105,2
Паз-Хем	111,0	87,7
Барыын-Хемчик	110,3	121,4
Чөөн-Хемчик	101,5	91,7
Бай-Тайга	64,8	60,0
Тожу	33,4	194,0
Өвүр	11,2	—
Тес-Хем	3,8	32,3
Эрзин	2,8	—
Кызыл хоорсовет	166,4	218,8
Республика нитизин-биле	115,6	152,8
Эртин чылдын бо үеде турганы	199,4	97,5

Күрүнге сүт, эг садарынын квартал планын республика
ажыра күүсеткен. Ычангаш-даа маада боттарынын чогуур
үлүгүн четче кирибиз ажыл-агыйлар база бар. Борта Эрзин,
Тес-Хем, Өвүр, Бай-Тайга районнар хамааржыр.

Хүндүткелдиг

Январьнын 25-те Улуг-Хемде «Х
Улуг хураа» колхозтун хонук хой-
жузу Кыргыс Дүрбөкбе олаз ө-
рүшкүлүг болган. Оон хүн-дүн иш-
тинде 20 хой оолдан болгаш оон
иштинде 4 хой ийиштен-даа. Оон
соонда хойжуну колданында хойлары
те каап турал-да берген. Төрүрү
320 хойдан ам төрүзүн хой аөөш
арткан. Хураган бүрүзүн менди ал-
ган.

Хойжу бо чылдын төрүрү 100 хой-
га онаашыр 100 хураганын, хой
бүрүзүн 2,3 кг дүктү алырын
хүлээнген. Болуун хар-назын-
нын 16-ын нитизинга хой ажылы-
га бараалгатын дүжүлүгү хойжу
бо алган хүлээлгелерин чедикши-
нин күүсөдиринге бүтүрелдиг. Оон
алды ам колхозтун хүндүлүг сабы-
раакында кире берген. Ол — хүндүт-
келдиг кижик.

М. БИЛЕН-ООЛ.

Бистин рапортувус

СЭКП-нин XXII съездининге күш-ажылчы
белектиг ужуражыр талазы-биле алган социа-
листиг хүлээлгелерини СЭКП-нин XXII съез-
дин аттыг көдээ ажыл-агый артелини кееп-
нери, бистер, херек кырында күүсөдип шыда-
лыс. Съезд ажиттылар хүнүнге чедир төрүтүп-
гөн мал төдөрүн бүрүн камгалап ап, доруктурар
деп хүлээлгени алган турган улау бис. Ам бис-
тинг ажыл-агыйда 1938 хой, 92 ишек төрөө.

2064 хураган, 93 бызаа камгалап алдынган,
хойлар дооза төрүзүн болза-даа, коммунист
Александр Лаандык бригадирлөөн № 1 комплек-
сиги бригада 100 хойга онааштыр 97 хураганын
камгалап алган, менди доруктуруу турар. Хой-
жулар Оскал-оол Бегиз 298 төрөөн хондан 328
хураганын, Донгас Суудуй-оол 260 хондан 298
хураганын, Монгуш Лопсан-Доржу 306 хондан
322 хураганын, Сат Байырт 182 хондан 195
хураганын менди камгалап алган.

Бирги кварталда күрүнге эг садар планын
күүсөдип, даалдаган ажыра 10 тонна сүт-
тү саттыс. Сүт-бараан фермаларында мур-
накчы саанчы Монгуш Алдын-кыстын удурут-
тары Дөргүн фермазы бирги черин эгелеп ту-
рар. Саанчылар Ооржак Семен, Марья Сангы-
Бадраа, Сат Калбан-Кара, Куулар Шет, Монгуш
Оюмаа олар съездиге чедикшининг ужуражыр

дээш калбарткан социалистиг чарышты тиле-
челери болуп үнгенер.

Съезд ажиттылар хүнүнге чедир 3 чуртталга
байында тулар хүлээлгени алган бис. Херек кы-
рында 6 бажыны, бир хой кыжанын туудуп ал-
дыс. Монгуш Метлен-Доржу, Кара-Сал Дугар-
оол, Сат Чымыс, Павел Монгуш, Сат Чачыр-
оол, Демьян Сангы-Бадраа оларга удуртка тууду-
т эвелезери шудургу ажылдап турар. Эвелезери
аразынга ишчилер кымылди Павел Монгуштуң
эвелезу бажыг туудуп турар.

Тарылгага белектерди съезд хүнүгүн бетинде
доозар хүлээлгенин бугаар кыжыман ажылда-
ныстыг түнелдиге, ам часын хову ажылда-
ныг эгелеринге белек бис. 3790 га шөлге ча-
лар тараа культураларын бирги, нити класс-
ный дрезинери бар. Оларнын чамдызын ам
хораннап эгелеп берген. Хову турлагаларын чу-
галааш, мыда петкалары аде кылган. Часын
хову ажылдарына кирип бүгү техника септе-
нген.

Беш чыл планынын талазы-биле партиянын
XXII съездининге хүлээл алдыр Директиваларын
ажыл-херек кырынга боттарынында бистинг
колхозтун ажыл-ишчилери боттуң үлүг-хуурун
киригеринге шийитилгелер.

К. ДЕСИЖЕК.

колхозта партия организациязында секретары.

Тывадан съездиже

Тыванын партия организациязы-
нын муратунда СЭКП-нин XXII
съездининг киржир делегаттар —
СЭКП Тыва обкомунун бирги секре-
тар С. К. Тома, Тыва АССР-нин
Министрлер Чөвүлелинин даргазы
М. К. Мендуме, «Өк» совхозтун
кол зоотехник М. А. Сметанина олар
бистин Төрөөн чүртүвүстүн найысы-

лазы Москваже март 24-те сама-
ды, биле ужулуп чорукканнар. Бистин
делегатарынысты республика на
Ысык-Күлүнүн хей-нитизининг тө-
лөөлгелери чылы-биле үдөөн.
Чуруунга: өшөр С. К. Тома, М. А.
Сметанина болгаш М. К. Мендуме Ку-
зыл аэропортуна.
Фото С. Фоминистовуу.

Амьдырбаш ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Тыва АССР-ниң ажалы чоннары-
ның кичиреги бүгү совет кижилер
үшкүш, 1966—1970 чылдарда
ССР-ниң улус ажал-агынын хөгжү-
деринин беш чыл планынын талазы-
биле СЭМ-ниң XXIII съездинин
Директивалар төлөвилелерине ыла-
ган. Беш чыл планынын талазы-биле
Директивалар төлөвилелерине көр-
дүнгөн хемчеглер социалисттик эко-
номиканы улам ийик хөгжүрерин,
чонуну материалдык чаагай байла-
ны болгаш культураны соксаал
чокка көдүрерин хандырар. Ичин-
гаш совет улус ажалы Директивалар
төлөвилелерин чүгүлдүтүп, беш
чылда салдырган сорулгаларын
амыдыралга боттандырар дээш ку-
лавыларын болгаш аргаларын дилеп
тип, чаа-чаа социалисттик хүлээл-
дерин ап турар.

Салдыгы хөгжүдөр болгаш совет
улустан салдыг хандырылганын улам
екижидер талазы-биле Директивалар
төлөвилелерине улус сорулгаларын
салдырган. Республиканың салдыг амы-
дыралы Директивалар төлөвиле-
лин чугаалажып, детинишкан, кыл-
ган ажалдарын түнүп, кылгып чору-
дар ажалдарын хандырылганын көрүп
турарлар. 1965 чылда республикага
баран саарылганын планы 102,2

хуу күөстүнгөн болгаш беш чыл-
дып бири чыла—1966 чылда бир-
ги кварталын планын чедиишкни-
ниң күөстүниң турар. Январ ай-
ның баран саарылганын планы
103,8 хуу, февралдык—
104,1 хуу күөстүнгөн. Партияның
XXIII съездинин аалар болдурган
социалисттик чарыкка алган хүлээл-
гелерин Кызыл хоорайның салдыг
дүрүлгелери болгаш Танды райо-
ну чедиишкни боттандырып турар-
лар. Бо салдыг организацияларын би-
ри кварталдын планын съездинин
ажыттынар хүнү—март 29-та күөс-
тү хүлээлге алган.

Урмектең сазар барааннарын
ниңи хемчээли сөөлү үш чылда
бистин республикага 16,2 миллион
рубль чедир өскөн болгаш ам 90,4
миллион рубль болуп турар. Хоорай-
ларда, суурларда дыка хей чаа мага-
зинер, столовалар, ресторандар,
складтар болгаш өске-даа салдыг бол-
гаш хей-ниңи чедиишкелеринин бү-
дүрүлгелери туттунулаан. Ичинга-
ла республикага салдыг ажалын
байламы амыг үенин негелелерин
хандырылганын турарын демдээр
жураут.

Тыва АССР-ниң чонуну культу-
ра-амыдырал хандырылганын эки-

жилер талазы-биле хемчеглер дута-
бында РСФСР-ниң Министрлер Че-
гууде 1966 чылдың февраль 3-те
тускай доктаал хүлээп алган. Рос-
сия Федерациясынын чазанын ол
доктаалы бистин республиканың
ажылчы чоннарын салдыг ханды-
рылганын экижидерине улус ужу-
дузалыг болуп турар болгаш респу-
бликага салдыг ажалын хөгжүдөр та-
лазы-биле чорудар комплексил хем-
чеглер доктаалда көрдүнгөн. Чазак-
тын чаа салгы салышкыннын амы-
дыралга боттандырар дээш респу-
бликаның партия, совет органдары,
садыг организацияларын организастыг
хемчеглерин ап чоруда берген. Рес-
публиканың найысылды—Кызыл
хоорайда күрүне салдыг организасты-
гын тургузган. Урмектең сазар сал-
дыг четкилеринин ажалын улуурт
хоорайның салдыг черин болгаш сто-
ловаларын, ресторандарын база
бүтүрерин ажалын улуурт хей-
ниңи чедиишкелеринин конторазын
тургузган.

Бо болгаш өске-даа чугула хемчег-
лер хоорай, кедээде ажалчы
чонуну амыдырал деңгелин бедиле-
риге, салдыг хандырылганын экижид-
дерине чотумчалыг арганы бээр.
Чүгүле чурттага туудуларынга үндү-
рүп берип турар ажал-хөгжүрерин
беш чылдык шилчегелеринин күөс-
лине бестүп беш чылдын дүгүзүндө
Кызыл хоорайга 160 салдыгы ажал-
даар 10 магазин, 400 олуттуг хей-

ниңи чедиишкелеринин бүдүрүлге-
ри туттунуп, ажалгалга кирген ту-
рар. Оон-биле чергелештир банкыдан
алып чээлиниң күөс-биле салды-
гын бар бүдүрүлгелерин калбартып
болган эде кылдыр. Барааннарын
мөөнөп сазар базаларын, склад-
тарын хемчээли дыка улгайдыр. Иш-
киринин хемчээли 600 тонна сорул-
галарын болгаш 2500 дөрбелчи
метр шөлдүг улутур барааннарын
шыгжаар складтын тууду Кызыл хо-
орайга келип чылын доозулган турар.
Бо туудулар дооступ, ажалгалга кир-
ген соонда, салдыг болгаш хей-ниңи
чедиишкелеринин черлеринге барааннар
хандырылганын дыка экижидер.

Республиканың чурттагы чонуну
га сазар барааннарын курааларын
өзүп турар. Мурнууда турган бараан
фондузунга негештир бо чылын 700
мүн рубльдин даарында кылгаларын,
230 мүн рубльдин аргылтып
кылгаларын 50 рубльдин ая-мен ке-
жи болгаш оортан кылган кылгаларын,
500 рубльдин хом индиктерин, 8
мүн дөрбелчин метр хевистен кылган
кылгаларын, 1250 хеп чуур маши-
наларын, 500 соодукчу, 150 мүн
рубльдин мебельдерин болгаш өске-
даа дыка хей барааннарын чуртта-
гы чон бо чылын негештир.

Национал чеп кылды алы-кештиң
бо чылдын планында кирип турарын

В. САТ,
ТЫВА АССР-НИҢ САДЫГ МИНИСТРИ

Совет кижилеринин чаагай байла-
ны бедилер дугайында Коммунисти-
партияның болгаш Совет чазактын
салгы салышкыннын бирээни бол-
за, дыка хей барааннарын урмектеп
садыг өртөөн чингеткени болур. Дүк-
тен, төрдүдүн, дөндөн кылган постер-
ге болгаш олардан кылган кылгалар-
га, иштиги болгаш дашкык хевтер-
ге база өске-даа хергел болгаш бараан-
нарына күрүнеңи урмектеп сазар
өртөөн чингеткен. Оон түнелелде
ажылчы чоннар чыл дүгүзүндө 1,2
миллиард рубльдин камнап алган;
1966 чылда урулгар ойнаарактары-
га база чингелде болган; 1966 чыл-
дык январь бирден эгелеп кедээде ба-
рааннарын өртөөн хоорайның-биле
деңгештирген. Федерацияны Салдыг
министрствозунун 1965 чылдын
апрельде үндүргөн № 202 дүжаалын
сүзүрүп, барааннарын, барааннарын
урумектеп сазар салдыг четкилеринин
салдыгыларын ажал төлөвирин өс-
түргөн.

Ленинчи партияның ам удава
ажыттынар съездининге куш-ажыл-
чы чедиишкниң ужуражып дээш
бистин республиканың ажалчы чон-
нары политиктиг бедик көдүрүш-
күндө ажалдан турар. Беш чылдын
баштайгы чылынын сорулгаларын
амыдыралга боттандырар дээш салдыг
болгаш хей-ниңи чедиишкелеринин
бүдүрүлгелеринин социалисттик
чарыктын калбартын чугула.

Эзюн хей магазинерин болгаш
столоваларын бот-хандырылганын
аргылчы шилчегелер хемчеглерин
республиканың Салдыг министр-
ствозу, салдыг организацияларын
болгаш бүдүрүлгелерин улууртчу-
лары-биле кады чорудуп турар. Ол
ышкан барааннарын чээлиге салары,
салдыг алычкыларга хеп быжып бээр,
байланырга бараан чедирин бээр
калбарын турар. Бо байдал ажалчы
чоннарга таарымчалыг байдалды тур-
гуду болгаш бараан саарылганын
дүгүлдер арганы бээр.

Совет почта-Биле

Хунаулел

Аептеринге

Хей чылдарда мал, чер ажалы-
ныга ак сеткилдиг ажалдан
кеген хоочун бүдүрүлгелерин
СЭМ Танды райкомунун бирозу-
нун иштинин сүзүрүп партия
райкомуну болгаш райлукском-
нун Хунаулел дептеринге кири
бизөө. Инда тос мураккынны
адап турар.

Оларын аразында «Совет Рос-
сия» колхозтун бызаа ажалчызы
Клавдия Урелья, «Зелес» сов-
хозтун сүт-баран ферманын
аргылчы Федор Тункин,
«Межег» совхозтун тракторист
Мария Михайлова, ол-ла ажал-
агынын сурагыл саанчы Зина-
ида Родко болгаш өскелер-
ниң-даа аттары бар.

Кузенчик

аалчылар

Бай-Тайга районода «Малчы-
на» колхозтун кышталарында Сал-
чан Монгеевич Седин-оол—кузен-
чик аалчы. Кара-Ховула малчы-
нарын бадыткаанын-биле алырга,
С. М. Седин-оол почта тарамыла-
нын үзүктөл чон чорутушаан,
чаа чүдүлери база таймалырап
бээр агитатор.

Эрткен чылдарда почта овал-
дар, чагылгалар буудалып
турган. Эш Седин-оол ажалдан
эгеледен бээр чачында-да үзүк-
телишкни болгашын колхозчу-
лар илердип турар.

О. ДОНГАК.

...

Улут-Хемде Хаймыракан суурун
чону партияга чагылгаларына
чыл бүрү дөңгөйлөп кирип турар.
Бо чылда суурларын 380,
оон иштиге «Шынык» 140 ке-
зекти, алы-бүрү журналарын
110 кезекти чачтыган. Ол болза
кижиликтерин билин улам өсүп,
культураны бедип турарын хер-
гешчелер.

Хаймыраканда почтачы Валя Се-
зюнов-оолду мактары база өөрү-
чүт. Ол чүгүле почта тарамыла-
га ак сеткилдиг илердип турар
эвес, өскө-биле кады почта тар-
алда чагылгаларын организасты-
гаарына комсомолчу кыс база
идеялыг.

Т. ЕНДАН.

БЕЛЕК

КЫЛАДЫ

Чөөн-Хемчик районуң ажал-
агылар бо чылдын бири квар-
талында күрүнеңи сүт сазары-
нын планын март 21-де 101,4 хуу
күөстөгөн. Саанчылар артык
чылдын бо үзүл-биле деңгээрге,
738 центер сүтү хойну саткан.
«Бүт-Хол» совхозтун саанчылары
бирги кварталдын планын
ажыра 30 тонна 200 кг сүтү ду-
жаалган. Олар ышкан бедик күш-
ажылчы көргүзүлгелерин СЭМ-
ниң XXII съездин атыг кол-
хозтук малчынары база чедип
алган.

Бо чылдын март 21-ге чедир
1073 тонна эрт күрүнеңи сатты-
ган азы эрткен чылдын-биле
деңгээрге, 292 тонна хей дува-
тылган. «Большин» колхозтук
ажыл-ишчилер чайынаачай
күш-ажылчы тилчелерин чедип
ап, бири кварталдын планын
226 хуу күөстөгөн.

Районуң ажал-ишчилер
март 29-та ажиттынар партия-
ның XXIII съездининге күш-
ажылчы белек кылдыр квартал
планында ажыра ам-даа 10 тон-
на сүтү сазар болгаш кварталдын
эрт планын күөсүдөр сорулганын
салган.

Евстиг корр.

Ийстээшнин —
арбын олча

Чөөн-Хемчик районуң СЭМ
XXII съездин атыг колхозтук
чылдык хойжуларын хойлары
ийстеп, хей хураганнарын бер-
ип турар. Чыяас, С. Дакарын
коданында төрөн 235 хойларда
254 хураган, К. Дюпан 166 хой-
дан 175, С. Мандалы 195 хойдан
201, Д. Ооржак 183 хойдан 198
хураган алган.

Бо дөрт хойжуларын кодана-
рында шүтү 49 хой ийстөөн.
Хойжулар хой шайында ий-ий
хураган алганын аажок өөрү-
турар.

Ш. ДУВЕНДЕП.

Хойжуларын
семинары

«УТКА 25 чыл» совхозтун
№1 хойжу бригадалык хой-
жуларын семинары болуп эр-
кен. Ону районуң кодаа ажал-
агы эргелге организастаан.
Хойжу бригадалык бригадир
Доржу-биле совхозтун кол зоо-
техник Шериннова олар чон
хураганнарын сакнап арганын
де доруктурар дугайында ил-
келерин семинарга кылганнар.
Адаа 20 ажит кирип кирипкен.

О. ТОВУУ.

ЧӨПТҮГ АЖЫГЛААР

РСФСР-ниң Министрлер Чөвү-
делерин 1966 чылдың февраль
3-те үндүргөн доктаалыг сүзүрүп,
бо чылдын республиканың совхоз-
тарынга 13 мүн дөрбелчин метр
шөлдүг чурттага башкыларын
тудурин чөпчээр. 1967—1968
чылдарда ол 69 мүн дөрбелчин
метр болур. Ол база бистин сов-
хозтарыныгы ажал бар турар
ниңи чурттага фондустундан
хей болур, азы бир кичиге 6
дөрбелчин метр чурттага шөлдү
пегеттирер деп санаарга, 13 мүн
кижи чурттага бажыны-биле
хандырылганын ол болур.

Оон-биле чергелештир 46 чу-
лар бажыны, 840 олуттуг шко-
лаларын, 2 салдыг тоннары, 400
оруунуг урулгар сазарын, 200
олуттуг 2 кубуту тууду турар.
Нийти туудуларын смета сүзү-
рүп өртөө 20 миллион рубль
чыг турар. Оон анында машина-
техника садып алыр, мал жана-
лары тууду болгаш өске-даа ча-
рылгаларга хей түңүтү ажал-
хөгжүрерин көрүп турар. Чүгүле
1966 чылда сүт сөөртүр 50 авто-
машинаны бээр дөң болгаш оон
дең кезин чедип келген болтай.

Совет чазак Тываның ажалчы
чоннарын материалдык хергел-
елени ойназы-биле көрүп турар.
Ажалчы, албан-хакчаларын
ажыл төлөвилелерине бо чылдын 20
хуу, иланга совхозтарын
малчынарын төлөвилелер 40
хуу негеш чорук онза салгы
салышкын болур.

Ичинга-даа Совет чазактын
улус материалдыг дуудуламнын
бистер долу-биле шилчегелер
шылдакы турарыныгын ийинин
демдээр чотур. Эрткен чылдын
республиканың совхозтарына
тууду планнары күөстүгөнөө.
Барын-Хемчик районуң «Шек-
пээр» совхозу улус гаралык хей
чылдарын иштинде тулуп кел-
геш, ам-даа дооскан. Таанды
районуң «Зелес» совхозу
жабуу беш-алды чылдар иштин-
де тулуп келген. Ол ам-даа доо-
зубуш.

Ам сорулга болза, совхоз бүрү-
тү бо чылдын туудуга көрдүгөн
ажал-хөгжүрерин бүрүн ажалгал,
планын туудуларын ажалгалга
кирген турарын чедип алыр
болур. Туудуңу ылап болгаш өс-
ке-даа материалдарын белеткеп
аларыне күшү салыры чугула.
Тууду ажалчыны бригадаларын
мергезидип туудулар-биле
четчелер тургузар болгаш олар-
ның ажалын план-бюджет сүзү-
гээр организастарын чедип
алыр. Хойжуларга чурттага ба-
жынары турар черлерин олар-
ның киржигелер-биле шыны
илди алары, туудуңу шынырын-
че онза кичиреги салыры чугу-
ла. Мурункулар ышкан, туудуңу
чедип кылбай ажалгалга дуу-
дур, чон болза шыныры куду
туудуларын хүлээп алыр чорукту
нанчап-даа болдурбас.

И. ТОРЖУ.

ШКОЛА АМЫДЫРАЛЫНДАН

Өөреникниң нийти билини.

аас болгаш бижимел чугаалын
сайгарыларын класска-даа,
классан дашкаар-даа номчулга
улус ужу-дузалыг. Хей номчулур
урулгарын дым-домза сайгар-
гай, харычы долу, бижимел
ажылдарга частырып эвээр. Бо
чалдарын шын, долу, дес-дараа-
лашкак кылдып тургузуп бил-
лур. Тыва литература урукта-
рын чалгааранчыг, чүгүле берин-
ген материал-биле кылгаларын
нып эрттирер таварыларын
эвээр эвес. Ичинга-ш 5-ки
класска келген өөреникчилерин
хей кезин номчуру ам-даа кош-
ка болдурар.

Тыва литература уруктагына
урулгарын сонургалын болгаш
иледейин көдүрер сорулга-биле
чүнү кыллып болурун тыва дым
быжылар-биле сүмелчеге, до-
лумун чамдык боддаларын
кирикседип. Өөреникче чылынын
эргешинде тыва дым болгаш ли-
тера-

тура уруктарына темалыг план

тургузуп алыр болтай бис. Тем-
аларын көрүп турар, утка тала-
зы-биле, кайы үгө дугуру турар
ышканчаал тургузар. Чы-
жаас С. Б. Пурбоун «Кызыл
кыш» деп шүдүүн февраль ү-
зинге планнап алыр. Милда ха-
марышкан көргүзүп материал-
ларын өөреникчилер боттары эжеп
болур. Маалымат Совет Армияга
Тываның чонуну бээр, ол бе-
лекти тутуш турарын, Тываның
ажи-турачыларын—бо бүгүнү
«Утундурбас чылдар» деп ном-
дан көргүзүп, урулгарын ботта-
рын билер чүдүлдеринге дая-
нып, урукту беседа хевир-биле
чорудуп болур. Бир эвес сүдүр-
дү, хоорайда Ада-чуртун Улут дайы-
нын кижикчилерин бар болза.

оларын урукче чалап алыр.

Номчулга кыдыраштыг бо-
лур чугула. Ол, урулгарын со-
нуургалын бедилер. Өөренип ту-
рар чүдүлдер көргүзүп матери-
ал кылдыралга, өөреникчилер
хөдөк сонургаар. Өөренип чү-
дүлдер чүрүп болур хире бичи-
лиги башкы айттып бээр азы
боттары шилчип алыр. Мону үр-
гүлү кылдырбас.

Өөренип чүдүлдер кыска
ууңдуларын бижиткеп, деңгел-
гелерин, хиржикчилер, метафор-
ларын, бир эвес шүдүкте азы
ууңду тыва дым уруктаа өөр-
нүп турар теманы (демек азы,
чүве алы) бар болза, ону база
тыптарар. Оон ийик, шүдүктөн
азы ууңдудан бижирин берге

болгаш уткамы билинмес өскөр-
ни ушта бижидер.

Урулгарын чогаалдыга ажалы
бүдүн чыл иштинде уламчылар.
Ону хана солуннарга чырыдып,
концерттерге кирири урулгар-
нын сонургалын бедилер. Эки
кыдыраштарын деңгелерин чо-
рудар, эң эки номчулгаларын
комкүзүп чарлар, тыва чо-
гаал кезээниге тилкелчилерин
илердир. Урулгарын чечен чо-

гаал номчурунга мындыг хевир-
лиг стөнд кылып ап болур. Кар-
тонга «Ном бистин өнүгүсү»
деп эгезин бижээш, оон алаанта
класска эң эки номчулгаларын
библиотекадан көрүп илеретеш,
кижи бүрүзүнге тускай карман-
чыгаштар кылып, номчан ному-
нун авторун, адым бичи саан-
га бижээш, аңаа суп каар. Мын-
дыг хевирлиг ажал урулгарын
номга хандыкшыдып, сонурга-
лын көдүрер.

Т. МОЛ,
Азас 8 чыл школазын
тыва дым башкымы.

Математиктиг оюннар

Аас-биле санаашкын, алычкыштар чурал чү-
дээрсе ону боду турарыкчыгаштар амы-
дыралыг ууңду башкы-
ның болгаш эң-өөрүнүң
дуудуш чокка, өөреник-
чилерин чедип алган
билчирлерге, чамчыла-
рында үндүлүш, баш-
кыны тургускан бодал-
галарын, чиктерин
өөреникчи бүрүзүңүң не-
гештир-биле сонур-
галык-биле чедип алы-
рың организастаашкан,
урулгар-биле көрүдү
ажылдарын бир хевир
болурун билер бис. Аас
санаашкын урулгарын
ууңду-медерелин сайзы-
радырында, оларын ты-
ынчир, саанчыг, ууң-
гыр чорукка кижикчил-
деринге ужу-дузалыг.

Аас санаашкынның амы-
дыралыг математик-
тиг оюннарын негеш-
тир, эң-өөрүнүң
аргас-дүржүлгелерин
солун дашкырттып сүмел-
жирин күзүп турар. Тез-
ли ортуңа школазын-
ның башкымы В. Чол-
чынның күзүлүг улу-
биле дөңгөп, бо чүдүлү
бидир.

1—2 класстын, харын-
даа 3—4 класскы өөр-
еникчилер «Башкы»
турар деп оюнну ойна-
рында көңүл сонургал-
дылар. Бо оюнну ичи-
чаар чорудуп болур.
Башкыны кылып, белек-
тер алыр хемчегелерин
оюрулар айык-биле бо-

жуженишкынныг амы-
дал, кижиги бүрүл-ле хар-
ылашкыр, тилчелер
чедип алышкыр. Шак
мындыг оюннар өөр-
еникчилер ажалы-
кагыс сеткилдиг, дем
катыжымышкынныг бо-
лурнек кижикчилер.
«Дөң санаашкын» деп
оюнну 1—2 класска
оон-биле санаашкын
аажыл болур. Чи-
жаас: 2-чи класскы өөр-
еникчилеринге 80—40+
40—дөң чиктеги
башкы саамыраа биж-
жил каарга, оон түнүң
өөреникчилер тывар бол-
гаш шак мындыг түрү
болур ийи кылдымыгы
саннарын: 40+50—30—
50+30—20—, 20+80—
40—, 100—60+20—
өөреникчилер боттары
сактып, бодал ала-
чиктерин 2—3 өөр-
еникчи бижип көрүзүп
турда, артыккары оон-
биле харымчалар.

Мында хевирлиг
ажи-агы санаашкын-
нары класс бүрүзүңе
ажылгал турар, урукту
корубарга өөреникчи-
лер хөдөк сонургалар,
оларын илдеп бидир.

О. Чудеш,
Чөөн-Хемчик районуң
Ак-Даш 8 чыл
школазынның башкымы.

Чурута: саанчы Саара Саа.
Фото В. Тартанты.

АВАЗЫН ДӨЗЭЭН КЫС

Саараның авазы саанчы чорал. Ол чы-
гы дымталыга үзүлде авазынын инете-
ри бонда саай бээр. Эрт баарлыг не урун
мактар: «Эр-хей, кызым. «Мадыг ки-
жи—байлак» деп үлөтөр чугаа бар. Малга
ынак бол. Авазынын уруу дээрин-не шы-
дыр ийи. Көрсөс бе, менден бедип ту-
лас. Амдыгаштан саган сүдү сава сым-
мас...» ол сөстөр ынак уруунга, шынап-ла,
тааламчы болбайн канчаар!

Директор Саараның бидириниңини
көрүп, кезек боданын ортап:
— Мынды-дыр. Кайы хире ажалдаар
эвес сев. Көрсөдү чө!—дээш, бидирини-
ниңге бир-ле чүвени бижип тырттып каан.
Сестип турган Саара өөрош, каттары каа-
кан. Бичижек дүрт-сынныг, чинге сала-
жыгаштарыг, чаптагыч ажал-чаныг ол
урууну куш-ажылга дүргөн чачыга бээр
директор билбөөн боор.

Саара Саа хара-назын улгалы берген
авазынын 15 саар инектерин ийчаар хү-
лээп алган. Инектерин бызаларын ий-
чан база саанчы болу ажал, карактаар тур-
ган. Калжа ишти аштаар, инек, бызаа че-
герер—ажыл-да хей. Саалаа инектерин
бирээнден-не 1200 литр сүтү сазар

хүлээлгени 1400 литр кылдыр күөстөгөн.
Ферма коллективин, совхоз дирекциялан Саа-
рага байыр чедирип турган. Саанчынын
баштайгы чылы ийчаар эркен. Ол ажал
урууга дыка-ла таарып болган. Ханды-
кышыл, чүтүктү турар, чедиишкниң бо-
байн канчаар!

Саара Сааның саанчылан эгелезинен
бээр дөрт чылдар бидиртпей эркен. Бо
үенин дүгүзүндө ол хей арга-дуржулганын
шингедип алган. Кызымак күш-ажылы,
эки түнелдер дээш ВЛКСМ райому,
СЭМ Барын-Хемчик райому «Барлык»
совхозтун дирекция чери ону мактал
жижитер, өртөктиг белектер-биле хей ула-
шкан келген. Бижиктиг-Хая сүт-баран
фермазында комсомол

